

КОМПАЕНС НАЗОРАТИНИ ТАЪМИНЛАШ ЖАРАЁНИДА ИЧКИ АУДИТ ХИЗМАТИ АҲАМИЯТИНИ ОШИРИШ

Султонов Абдорбек Умарали ўғли

Ўзбекистон Республикаси Марказий банки Юридик департаменти
бош юристконсулти

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7181789>

Бозор муносабатларининг замонавий шароитида хўжалик юритувчи субъектнинг бозордаги ноинсоф хатти-ҳаракатлари, ноқонуний бойитиш ва тармоқ, минтақа ва бутун мамлакатнинг молиявий хавфсизлигига таҳдидлар яратиш хавфини аниқлашга қаратилган молиявий назорат усуллари муҳим аҳамият касб этмоқда.

Коррупцияга қарши курашишда алоҳида аҳамият касб этадиган “мувофиқлик тизими” (компаенс) тушунчаси миллий қонунчилигимиздаги бир қатор ҳужжатларда акс этган.

1. Ўзбекистон Республикасининг 2017 йил 3 январдаги “Коррупцияга қарши курашиш тўғрисида”ги қонуни. Мазкур қонунда илк маротаба қуйидаги тушунчаларга норматив таъриф берилди:

- коррупция — шахснинг ўз мансаб ёки хизмат мавқеидан шахсий манфаатларини ёхуд ўзга шахсларнинг манфаатларини кўзлаб моддий ёки номоддий наф олиш мақсадида қонунга хилоф равишда фойдаланиши, худди шунингдек, бундай нафни қонунга хилоф равишда тақдим этиши;
- манфаатлар тўқнашуви — шахсий (бевосита ёки билвосита) манфаатдорлик шахснинг мансаб ёки хизмат мажбуриятларини лозим даражада бажаришига таъсир кўрсатаётган ёхуд таъсир кўрсатиши мумкин бўлган ҳамда шахсий манфаатдорлик билан фуқароларнинг, ташкилотларнинг, жамиятнинг ёки давлатнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатлари ўртасида қарама-қаршилик юзага келаётган ёки юзага келиши мумкин бўлган вазият;
- коррупцияга оид ҳуқуқбузарлик — коррупция аломатларига эга бўлган, содир этилганлиги учун қонун ҳужжатларида жавобгарлик назарда тутилган қилмиш. Коррупцияга қарши “компаенс-назорат” тизимининг муҳим таркибий элементларидан бири бўлган коррупциявий ҳуқуқбузарликлар ҳақида хабар бериш тартиби келтирилган. Қонунда илк маротаба давлат хизматчиларининг коррупция ҳолатлари ҳақида хабар бериш мажбурияти белгиланди. Унга кўра, “давлат органларининг ходимлари уларни коррупцияга оид ҳуқуқбузарликлар содир этишга кўндириш мақсадида бирор-бир шахс ўзларига мурожаат этганлигига доир барча ҳолатлар тўғрисида, шунингдек, давлат органларининг бошқа

ходимлари томонидан содир этилган шунга ўхшаш ҳуқуқбузарликларнинг ўзларига маълум бўлиб қолган ҳар қандай фактлари ҳақида ўз раҳбарини ёхуд ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларни хабардор этиши шарт” (Қонуннинг 26-моддаси).

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 майдаги “Ўзбекистон Республикасида коррупцияга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5729-сон Фармони билан тасдиқланган. “2019-2020 йилларда коррупцияга қарши курашиш Давлат дастури”нинг 21-бандида:

- устав жамғармасида давлат улуши бўлган ташкилотларда коррупцияга қарши курашиш чораларини кучайтириш мақсадида коррупцияга қарши “комплаенс-назорат” (compliance control) тизимини жорий этиш ва унинг самарадорлигини мониторинг қилиш белгиланди.

- Ушбу ҳужжатда коррупцияга қарши “комплаенс-назорат” тизими, биринчи мартаба айнан шу ном билан акс этди.

3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 17 февралдаги 72-Ф-сон Фармойиши. Унга кўра, давлат ташкилотларида коррупцияга қарши “комплаенс-назорат” тизимини жорий этишнинг устувор вазифалари этиб қуйидагилар белгиланди:

- коррупция хавф-хатарларини ўз вақтида аниқлаш, уларга чек қўйиш, уларнинг оқибатларини, уларга имкон берувчи сабаблар ва шартшароитларни бартараф этиш ҳамда уларни минимум даражага тушириш;

- давлат органлари ва ташкилотларнинг ҳисобдорлиги ва фаолиятининг шаффофлигини ошириш;

- ходимлар томонидан касбий одоб-ахлоқ қоидаларига қатъий риоя этиш ва хизмат вазифаларини бажаришда манфаатлар тўқнашуви ҳақида хабар бериш ва уларни ҳал қилиш масалаларини тартибга солиш;

- идоравий чора-тадбирларни амалга ошириш устидан ички назорат механизмларини кучайтириш;

- коррупцияга қарши курашиш соҳасида умумэътироф этилган халқаро стандартлар ва чет эл ижобий тажрибасини жорий этиш.

Шунингдек, коррупцияга қарши ички назорат тузилмалари сифатида коррупция ҳолатларини барвақт аниқлаш ва олдини олиш, уларнинг сабаб ва шарт-шароитларини бартараф этиш, манфаатлар тўқнашувига йўл қўймаслик ҳамда коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантириш чораларини кўриш учун масъул эканлиги белгиланди.

Шундай қилиб, комплаенс назоратини таъминлаш жараёнида ички аудит хизмати аҳамиятинини ошириш ташкилотларга нима беради? Ташкилотларда коррупцияга қарши ички назорат тузилмаларини жорий этишдан мақсад: ташкилот ва унинг тизимида коррупцияга қарши курашиш бўйича ISO37001:2016 халқаро стандарти талабларига жавоб берувчи комплекс тизимни жорий этиш;

- коррупциявий ҳолатларни барвақт аниқлаш ва уларнинг сабаб ва шарт-шароитларини бартараф этиш;
- коррупциявий хатти-ҳаракатлар содир этилишининг олдини олиш;
- ташкилот тизими ходимларида коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантириш мақсадида уларнинг ҳуқуқий онги ва маданиятини ошириш;
- ташкилот тизимида коррупцияга қарши профилактик чора-тадбирларни ташкил этиш;
- коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги ҳужжатлар (халқаро ва миллий) ижросини таъминлаш ва ташкилотда коррупцияга қарши курашишнинг таъсирчан механизмларини самарали ташкил этилишига қаратилган бошқа чораладан иборат.

Шуни таъкидлаш керакки, комплаенс назоратини таъминлаш жараёнида ички аудит хизмати аҳамиятинини ошириш ва компанияда коррупцияга қарши асосий назорат чораларини жорий этиш қуйидаги чораларга асосланиши керак:

- Коррупцияга қарши курашиш соҳасида аудит ўтказиш;
- қўшимча касбий таълимни амалга ошириш;
- Компания учун коррупцияга қарши асосий сиёсатни ишлаб чиқиш;
- Коррупцияга қарши курашишнинг компания томонидан қабул қилинган асосий тамойиллари баён қилинган компания раҳбариятининг ходимларга мурожаатини тайёрлаш;
- Ташкилот ходимларининг одоб-ахлоқ кодекси ва хизмат кўрсатиш қоидаларини ишлаб чиқиш ва қабул қилиш.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, коррупцияга қарши кураш ҳозирги замоннинг энг долзарб муаммоларидан бири бўлиб қолмоқда.

REFERENCES

1. “ISO 37001 - Anti-bribery management systems”//[Электрон манба]. URL: <https://www.iso.org/ru/standard/62342.html>
2. “ISO 19600:2014 Compliance management systems-Guidelines”// [Электрон манба]. URL: <https://www.iso.org/ru/standard/62342>

3. Good Practice Guidance on Internal Controls, Ethics and Compliance.
[Электрон манба]. URL: <http://www.oecd.org.pdf>